

Волківський Микола Анатолійович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0007-5899-9370>

e-mail: n.volkovski@gmail.com

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Резюме

Здійснено порівняльний аналіз процесів інституціоналізації громадянського суспільства в Україні та Польщі. Виявлено, що у кінці 1980-х — початку 1990-х, ситуація із громадсько-політичними рухами в Україні та Польщі були схожими, то вже незабаром кон'юнктура стала зазнавати глибоких і суттєвих викривлень. При цьому теза про наслідковий характер поживлення/послаблення громадянської активності у зв'язку із нерівномірним економічним розвитком чи спадом національної економіки не витримує критики, бо тут присутня кореляція, а не чітка детермінація.

Виявлено, що значні відмінності між Україною і Польщею, які склалися за останні 30 років, зумовлені не тільки економічними реформами 90-х років, проте динамікою активності неурядового сектору, що часто виступав рушійною силою реформування постсоціалістичної Польщі із подальшим рухом і вступом у 2004 році до Європейського Союзу.

Виокремлення основних рис у ході контекстуалізації обох процесів у державах дозволяє вести мову про ту сукупність факторів і причин, що стали причинами задовільного чи ослабленого руху і жвавості громадянських ініціатив. Спираючись на об'єктивні дані, видається можливим рекомендувати окремі способи поліпшення наявного стану справ, або ж перелому посередніх тенденцій. Все це разом формує потужний теоретико-методологічний комплекс практичного спрямування, у якому простежується чітка необхідність для сучасної України. За активної дискусії про євро інтеграційні та атлантичні прагнення, є пряма потреба у дорожній карті, яку можливо скласти лише за наявності бази емпіричного матеріалу, який нам частково пропонує Республіка Польща.

Ключові слова: громадянське суспільство, неурядовий сектор, громадські рухи, Україна, Польща, інституціоналізація, євроінтеграція.

Вступ

Недержавний сектор виник як відповідь на проблему прозорості та підзвітності у процесах прийняття рішень, оскільки наявність третьої сторони з інтересами, відмінними від державних, може надати їм більшої довіри. У цьому контексті між державою та організаціями громадянського суспільства (ОГС) існували так звані відносини «першого покоління» [1; 2]. До певної міри ця проблема була вирішена задовільно, оскільки діяльність організацій третього сектору була інституційно визнана та включена. Однак таке відносно стабільне та сприятливе середовище для неурядових організацій (НУО) призвело до подальшого зростання їхньої кількості та супроводжувалося диверсифікацією їхніх цілей, функцій та видів діяльності [3; 4; 5].

Методи дослідження

Політологічні дослідження з використанням методів порівняльного інституційного аналізу є повністю інформативними, відкритими, перекладними, відтворюваними, оцінюваними та верифікованими широким колом дослідників, а також такими, що відповідають загальнонауковим правилам отримання нових знань. Тому цей клас методів найкраще підходить для досліджень громадянського суспільства в демократично розвинених країнах, де статистичні дані доступні протягом десятиліть. Особливість дослідження недержавного сектору в країнах постсоціалістичного блоку, зокрема України і Польщі, полягає в тому, що він не може бути чітко проаналізований за допомогою цього методу, якщо йдеться про широку історичну ретроспективу тому головними інструментами дослідження процесів формування громадянського суспільства стали системний підхід та структурно-функціональний метод, орієнтовані на пошук причинно-наслідкових зв'язків між функціонуванням компонентів політичної системи України і Польщі та місцевого самоврядування.

Результати дослідження

У післявоєнний період і під час комуністичної монополії в Польщі незалежні організації, характерні для громадянського суспільства, також розвивалися, незважаючи на офіційну політику влади. Більшість з них користувалися захистом Католицької Церкви, яка ніколи не підкорялася комуністичній владі в Польщі. Однак ці НУО, більшість з яких були незалежними або напівнезалежними, не обмежувалися релігійними організаціями. Багато незалежних організацій, які існували до і після Другої світової війни, продовжували діяти в Польщі після 1956 року, тобто після того, як Комуністична партія повністю відмовилася від монополії на владу

і почалася певна лібералізація суспільного життя в рамках так званої «жовтєвої відлиги» [5].

Громадські організації, що виникли після 1956 року, визнали лише номінальний контроль з боку вищих органів державної влади, зберігаючи при цьому незалежність своїх місцевих осередків. Існує багато прикладів цього. Серед них — Польське туристично-екскурсійне товариство, місцеві відділення Асоціації борців за свободу і демократію, єдиної ветеранської організації, якій було офіційно дозволено існувати. У багатьох польських містах існували організації людей, які любили місто чи регіон — офіційно нешкідливі політичні організації, які зберігали традиції та історію у спосіб, що повністю суперечив ідеології соціалістичної держави. Діяльність демократичної опозиції в Польщі з середини 1970-х років заклала міцний фундамент для виникнення незалежного від комуністичного уряду громадянського суспільства.

Створення Комітету захисту робітників після подій у Радомі в 1976 році створило відкриту та інституціоналізовану опозицію до держави та «народного уряду». Політика «малої стабільності» Едварда Герека, певна політична лібералізація та ситуація, що склалася внаслідок членства Польщі в європейських організаціях (наприклад, НБСЕ): 1 серпня 1975 року, Гельсінкі, підписання Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі, відомого як Велика хартія миру) зробили це можливим [6].

Поява незалежної преси та книжкових видавництв, так званого «Самвидаву», була явищем, невідомим в інших країнах «табору народної демократії». Позацензурні видання видавала католицька молодіжна організація «Спотикання», заснована студентами Люблінського католицького університету під керівництвом Януша Крупського. Асоціація незалежних видавців (NOWA), заснована Мирославом Хоєцьким, стала великим незалежним видавництвом. Кульмінацією цього процесу стало створення Незалежної профспілки «Солідарність» після серпневих страйків 1980 року.

16-місячний «Карнавал солідарності» не лише докорінно змінив усю соціальну структуру Польської Народної Республіки та започаткував величезні зміни, але й вплинув на всі верстви так званого «соціалістичного табору». У часи «Солідарності» термін «громадянське суспільство» ще не використовувався. Тоді активісти «Солідарності» визначили свою програму розвитку громадянського суспільства і ввели в обіг термін «самоврядна республіка» [7].

Спроба придушити це соціальне повстання шляхом введення воєнного стану 13 грудня 1981 року виявилася політичною та економічною помилкою і була неефективною. Як у Польщі, так і в усьому соціалістичному таборі, виник широкий опір владі, з'явилися незалежні від уряду ініціативи для мобілізації проти неї. Це не обмежувалося політичною сферою: до цього

руху долучилися не лише інтелектуали, які відмовлялися співпрацювати з військовим режимом, а й митці, які були ще більш залежні від влади. Виник рух солідарності та опіки над сім'ями заарештованих і репресованих, створювалися незалежні від влади центри самоосвіти, і в той же час опозиція і створення незалежних від влади структур, характерних для громадянського суспільства, розвинулися до небаченого для недемократичної системи рівня. Багато з цих ініціатив були підтримані Католицькою Церквою, яка стала не лише опорою, але й захистом для багатьох активістів.

Це «альтернативне суспільство» отримало силу і духовну підтримку від вчення польського Папи Римського, який наголошував на етичному вимірі та розвитку нових моральних зв'язків у польському суспільстві. Паломництва Івана Павла II на батьківщину з 16 по 22 червня 1983 року та з 8 по 14 червня 1987 року, а також послання його пастирських листів і слова, звернені до паломників, мали великий вплив на всю Польщу.

Тут слід також підкреслити ще одне явище в Польщі: У другій половині 1980-х років розвинулися місцеві природоохоронні організації, які стали на захист місцевих громад та їхнього права жити в здоровому довкіллі. Вони виявилися ефективним інструментом відновлення автономії місцевих громад.

Розвиток громадянського суспільства за західноєвропейським зразком став можливим у Польщі лише після потрясінь 1989 і 1990 років, після проведення системних соціальних, економічних і політичних реформ, які відкрили шлях до загальнонаціональних реформ «згори донизу», що проклали шлях до незалежного суспільства і демократичної держави [8].

Неоліберальний дискурс і пропаганда економічного індивідуалізму 1989-2008 років швидко витіснили з публічного дискурсу ідею громадянського суспільства, розвинену в концепції Республіки Самоврядування Першого з'їзду НСЗ «Солідарність», в ідеях Яцека Куроня і Стефана Братковського та в практиці громадських комітетів на самому початку трансформації.

Громадські низові ініціативи, що виникли на початку трансформації (наприклад, місцеві громадські рухи, місцеві ЗМІ, освітні асоціації), часто перебували під контролем держави або ринку. Вони були пов'язані з політичними партіями, бюрократизовані або комерціалізовані.

Село і селянський клас зазнали змін, що сприяли зникненню традиційних форм сільської організації. Водночас інтелігенція також переживала розпад, а роль таких організацій, як клуби католицької інтелігенції, що існували після розпаду СРСР, зменшилася. Новий середній клас все ще формувався і не брав участі у великій кількості у благодійних організаціях, створених після 1989 року. Високий рівень безробіття не сприяв розвитку громадянських чеснот. Існували райони, де місцевий бізнесмен діяв

як напівфеодальний володар над мешканцями і ефективно перешкоджав будь-яким організаціям, що виступали проти цієї гегемонії.

Громадянська активність не дуже цінується в суспільстві. Це стосується не лише політичної сфери, але й громадянської, соціальної та громадської. Як і в інших посткомуністичних країнах, цінуються якості, які забезпечують виживання в умовах репресивної системи та відкритої економіки: опортунізм і хитрість. «Вакуум асоціацій» у Польщі заповнюється щільними і далекосяжними родинними зв'язками. Здебільшого це кумівські мережі. На відміну від громадських об'єднань, люди не вступають до цих об'єднань, а є їхніми членами від народження. Слабкість деяких рухів у Польщі має свої причини. Наприклад, хоча Польща є однією з найбільш релігійних країн Європи, домінування однієї релігії і, відповідно, відсутність конкуренції між різними конфесіями не сприяє розвитку громадських ініціатив у цій сфері. Можливо, зростаючі конфлікти між ієрархією і віруючими змінять цю ситуацію. Але в даному випадку внесок «зовнішнього фактору», тобто центральних ЗМІ, у цю мобілізацію був дуже важливим [9].

У 19 столітті, коли Україна була розділена між Польщею та Росією, серед освічених верств населення під виглядом благодійності формувався національно-визвольний рух. Це була епоха таємних товариств, які вивчали українську історію, розробляли стратегії політичного визволення та пропагували українську мову і культуру. Наприкінці XIX — на початку XX століття приватна філантропія з'явилася завдяки промисловцям, які допомогли створити систему соціальної допомоги нужденним у сферах освіти, охорони здоров'я та культури. Деякі благодійники також підтримували український визвольний рух, який був активним і за радянських часів.

За радянських часів державна участь і надання соціальних послуг суворо контролювалися державою, що врешті-решт призвело до виникнення партизанської хвилі боротьби за незалежність і національне визволення в 1960-х роках. Це призвело до широкого руху за українську незалежність, який створив умови для появи української держави на карті світу в 1991 році. Неурядові організації та громадські рухи, що виникли під час радянської перебудови наприкінці 1980-х років, забезпечили кадри для більшості політичних партій та державних інституцій.

Західна допомога стимулювала появу нового покоління НУО, для яких характерні західні системи управління та проектні підходи. У той же час, багато ОГС радянського зразка та новостворені неприбуткові фонди, профспілки, асоціації та політичні партії почали адаптуватися до нової реальності, що характеризується раптовим зникненням державного фінансування, шляхом зміни свого менеджменту. Колишні радянські організації громадянського суспільства були краще підготовлені з самого початку. Вони мали значні ресурси, а їхні інтереси були представлені широкою мережею членів та посадових осіб. По мірі того, як організаційна спроможність ОГС

зростала, участь громадськості та кількість ОГС поступово зменшувалася наприкінці 1990-х років порівняно з початком 1990-х років.

Це могло бути пов'язано з економічною та соціальною кризою, але головна проблема полягала в тому, що ОГС, місія яких полягала в розбудові незалежної держави, не змогли адаптувати свою місію до основних вимог нового режиму, включаючи надання послуг та захист індивідуальних інтересів громадян. Однак на початку 2000-х років виник протестний рух проти режиму, який поступово почав набувати авторитарних рис. Українські організації громадянського суспільства набули значного досвіду у формуванні коаліцій серед виборців на парламентських виборах 2002 року та подорослішали на президентських виборах 2004 року, спрямованих на протидію масованому втручанню влади на всіх рівнях на підтримку кандидатів від правлячої партії.

Зрештою, зусилля коаліції різних організацій громадянського суспільства здобули підтримку широкої громадськості, що призвело до масових демонстрацій, відомих як «Помаранчева революція». Це найвідоміший приклад впливу громадянського суспільства на державну політику (до 2014 року), що призвів до зміни уряду і повернення до демократії [10].

Помаранчева революція привернула увагу всього світу до українського громадянського суспільства. Спочатку здавалося, що події 2004 року утвердили репутацію України як європейської держави, оскільки проєвропейська орієнтація країни була очевидною. Хоча деякі спостерігачі дійшли висновку, що українське громадянське суспільство мало бути відносно добре розвиненим, щоб створити необхідний імпульс для революції, інші вказували на низку факторів, які призвели до такої ситуації, тим самим релятивізуючи роль суб'єктів громадянського суспільства. Таким чином, хоча важко зробити остаточні висновки щодо загальної еволюції громадянського суспільства в Україні після Помаранчевої революції, в секторі НУО можна спостерігати певні тенденції.

По-перше, з 2004 року в цій сфері відбулося відносно небагато змін. Що стосується фінансової стійкості сектору, то залежність від іноземного фінансування є високою і, ймовірно, залишиться такою в осяжному майбутньому. У цьому відношенні Україна відрізняється від багатьох країн-членів ЄС, де громадянське суспільство фінансується більшою мірою за рахунок державного та приватного секторів, а отже, зовнішня участь є меншою. Хоча ЄС намагається адаптувати свою підтримку громадянського суспільства до українських умов, все більшої кількості НУО поступово вдається подавати заявки на фінансування від Європейської Комісії.

По-друге, хоча Помаранчева революція спочатку привернула увагу населення до потенціалу громадянського суспільства, сприйняття впливу НУО на суспільство в цілому є низьким і навіть значно зменшилося з 2005 року. Тим не менш, ставлення до НУО є переважно позитивним.

По-третє, хоча діалог між владою та громадянським суспільством не зазнав суттєвих змін, зростає інтерес до потенційної ролі бізнесу в підтримці НУО [11].

Після Помаранчевої революції організації громадянського суспільства сподівалися, що діалог між громадянським суспільством та урядом стане легшим та продуктивнішим, оскільки багато відомих громадських активістів приєдналися до політичних партій. У 2008 році думки щодо результатів цього переходу розділилися. Хоча деякі активісти вважали, що розуміння ролі громадянського суспільства та готовність співпрацювати з НУО дійсно зросли, більшість вважали, що перехід не приніс багато переваг, або що більша відкритість, хоча і присутня серед деяких акторів, не призвела до створення реальних механізмів для ефективної співпраці.

На національному та регіональному рівнях було створено низку консультативних органів, наприклад, при парламентських комітетах або міністерствах. Звіти про їхнє функціонування неоднозначні і містять як дуже позитивні, так і дуже негативні приклади. Діалог з урядом активізувався після революції, але все ще стикається з серйозними проблемами, включаючи брак досвіду в організації такого діалогу з обох сторін і відсутність зацікавленості з боку деяких політичних гравців.

Існує чітка різниця між роллю громадянського суспільства під час Помаранчевої революції, включаючи події після Помаранчевої революції, та під час Революції Гідності.

По-перше, громадянське суспільство не було рушійною силою демонстрацій 2004 року, які переважно очолювала політична опозиція. На відміну від ситуації 2013 року, демонстрації 2004 року не стали несподіванкою: політична опозиція і громадянське суспільство готувалися до них заздалегідь і очікували фальсифікацій на виборах.

По-друге, після безпосереднього успіху Помаранчевої революції — вільних і чесних виборів, що призвели до обрання президентом опозиційного кандидата Віктора Ющенка, — громадянське суспільство не змогло продовжувати тиск на політичну еліту з метою досягнення системних змін і реформ. До нового уряду увійшло так багато лідерів громадянського суспільства, що виникли побоювання, що громадянське суспільство втратить здатність чинити тиск на державу. Довіра до нової влади була настільки великою, що громадянське суспільство розв'язало їй руки і не змогло здійснювати необхідний тиск і контроль знизу.

Контраст з демонстраціями Євромайдану разючий. По-перше, Євромайдан розпочався спонтанно, а політична опозиція відігравала лише маргінальну роль. Протягом трьох місяців активних демонстрацій, з листопада 2013 року по лютий 2014 року, політична опозиція не змогла сформулювати програму і була змушена реагувати відповідно до настроїв на вулиці. На відміну від неї, громадянське суспільство швидко створило

інфраструктуру для підтримки Євромайдану і координувало передачу коштів, продуктів харчування, одягу та медикаментів звичайним громадянам. Більше того, після Євромайдану громадянське суспільство зайняло зовсім іншу позицію, ніж після Помаранчевої революції. Воно продемонструвало сильне почуття відповідальності за події в країні і почало закликати до реформ, як описано вище [10].

Наступні роки характеризувалися більшим акцентом на соціальному вимірі, коли громадяни об'єднувалися в спеціалізовані асоціації для захисту своїх інтересів. Цей розвиток перетворив громадянське суспільство на дедалі більш неоднорідну систему, в якій групи за інтересами та адвокаційні групи набули реальної ваги. З одного боку, це посилює спроможність організацій громадянського суспільства. З іншого боку, це обмежило роботу та можливості невеликих ОГС. Враховуючи загальну тенденцію до активізму, варто зазначити, що громадянська активність також знизилася.

З лютого 2022 року громадянське суспільство в цілому можна охарактеризувати як волонтерське: багато організацій та рухів переорієнтувалися на допомогу українським військовим, постраждалим та цивільному населенню [12; 13]. Докладаються численні зусилля для документування злочинів, надання гуманітарної допомоги, збору коштів на закупівлю технічного обладнання тощо [14]. Багато представників громадянського суспільства долучилися до збройних сил, виконуючи завдання із захисту держави та звільнення тимчасово непідконтрольних територій України [15]. Вони допомагають внутрішньо переміщеним особам, переміщеному бізнесу та жертвам війни (психологічно та фізично травмованим) [16]. Важко кількісно оцінити ступінь підтримки громадянським суспільством оборонної операції України, оскільки конфлікт все ще триває, але воно відіграє важливу роль у боротьбі народу за визволення від Росії [17].

Висновки

Громадянське суспільство в Україні та Польщі пройшло різні форми трансформації, має різні типи внутрішньої організації, різні рушійні сили і продовжує розвиватися. У Польщі домінуючу роль відіграють профспілки та релігійна основа суспільства, тоді як в Україні зміна режиму та відновлення незалежності безпосередньо пов'язані з антикомуністичним рухом на кількох рівнях. Якщо Польща почала свій розвиток з більш тісної співпраці зі структурами ЄС, то Україна не мала визначеної політики в цьому напрямку. Пізніше умови ЄС змусили Польщу приділяти більше уваги третьому сектору, а в Україні третій сектор став єдиним захистом від авторитаризму. Таким чином, революції, волонтерська робота та громадянська культура перетворили Україну на країну, де справжнє громадянське суспільство є гарантією прав і свобод. У випадку Польщі такої потреби не існувало, тому подальший розвиток в цій країні безпосередньо пов'язаний

з необхідністю дотримання закону, прозорості та інших елементів, які не мають чіткого екзистенційного характеру для системи.

Список посилань

1. Про громадські об'єднання. Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
2. Закон України № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» в редакції від 27.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Пожидаєв Є.О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності. Стратегічні пріоритети. URL: https://www.libr.dp.ua/text/sp2007_4_3.pdf
4. Чернявська Б. В. Значення неурядових (громадських) організації як показника рівня демократії та розвитку громадянського суспільства у державі. Visegrad Journal on Human Rights. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/907944.pdf>
5. Drzewicki, A. (2011). Stosunki z Ukraina w sferze bezpieczensta: polski punkt widzenia. Bezpieczenstwo narodowe. № 1. С. 151-168.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
7. Paweł, Załęski. (2010). Czy Solidarność była społeczeństwem obywatelskim? Jak został zapomniany neorepublikański projekt samorządnej Rzeczypospolitej. Kultura i Społeczeństwo, rok LIV, nr 4. S. 141-152.
8. Усаченко Л. М. Зарубіжний досвід неурядових організацій: функціональні моделі. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10ulmofm.pdf>
9. Horbatenko, V. (2018). Sources and research methodology of modern Ukrainian-Polish relations. Studia Politologica Ukraino-Polona. Rocznik nauk politycznych. Vol. 8. Zhytomyr-Kyiv-Krakov: Publisher Eugene O.O. P. 51-57.
10. Перегуда Є.В. Євромайдан: аналіз інституційних чинників. Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. Київ: ВАД ЕКС, 2014. С.147-158].
11. Майдан-2013: хто стоїть, чому і за що?- [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/events/gvkrlgkaeths.htm>.
12. Закон України № 3236-VI «Про волонтерську діяльність» в редакції від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
13. Кучер С. Благодійність, волонтерство і податкові аспекти в умовах війни: що нового. Європейська Бізнес Асоціація. 13.01.2023. URL:

- <https://eba.com.ua/blagodijnist-volonterstvo-i-podatkov-i-aspekty-v-umovah-vijny-shho-novogo/>.
14. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Ужгород, 2018. 218 с.
 15. Матвійчук А.В. Діяльність волонтерських організацій як детермінанта розвитку громадянського суспільства в Україні. Політологічний вісник: збірник наукових праць / голов. ред. В. Ф. Цвях; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ТОВ «Вадекс», 2020. Вип. 84. С.157-169.
 16. Українське волонтерство — явище унікальне. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
 17. Корнієвський О.А., Нечипоренко В.О. Сучасні виклики громадянському суспільству України в умовах політичної нестабільності. Стратегічна панорама. Щоквартальний науково-практичний журнал. Вип. 1. Київ: НІСД, 2018. С. 61-66.

References

1. Paweł, Załęski. (2010). Czy Solidarność was a society of citizens? Jak zółt zapomniany neorepublikański projekt samorządnej Rzeczypospolitej. *Kultura i Społeczeso*, rok LIV, nr 4, 141-152.
2. Usachenko, L.M. (2021). Foreign experience of non-governmental organizations: functional models. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10ulmofm.pdf>.
3. Horbatenko, V. (2018). Sources and research methodology of modern Ukrainian-Polish relations. *Studia Rolitologisa Ukraino-Polona. Rocznik nauk politycznych*. Vol. 8. Zhytomyr-Kyiv-Krakov: Publisher Eugene O.O., 51-57.
4. Pereguda, E.V. (2014). Euromaidan: analysis of institutional factors. *Political Bulletin. College of Sciences works*. КНШМ: VAD EKS, 147-158].
5. Maidan-2013: who is standing, why and for what? [Electronic resource]. Access mode: <http://dif.org.ua/ua/events/gvkrlgkaeths.htm>.
6. Law of Ukraine No. 3236-VI «On Volunteering» as amended on March 31, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
7. Kucher, S. (2023). Charity, volunteering and tax aspects in war conditions: what's new. *European Business Association*. 13.01.2023. URL: <https://eba.com.ua/blagodijnist-volonterstvo-i-podatkov-i-aspekty-v-umovah-vijny-shho-novogo/>.

8. Vashkovich, V.V. (2018). *Administrative and legal provision of volunteering as a component of the social function of the state*: thesis. ... candidate legal Sciences: 12.00.07. Uzhhorod, 218 p.
9. Matviychuk, A.V. (2020). Activities of volunteer organizations as a determinant of the development of civil society in Ukraine. *Political science bulletin: collection of scientific papers* / heads. ed. V. F. Tsvih; Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Kyiv: Vadex LLC, Issue 84, 157-169.
10. Ukrainian volunteering is a unique phenomenon. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
11. Kornievsky, O.A. & Nechyporenko, V.O. (2018). Modern challenges to the civil society of Ukraine in conditions of political instability. *Strategic panorama. Quarterly scientific and practical journal*. Vol. 1. Kyiv: NISD, 61-66.

Mykola Volkivskyi

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0007-5899-9370>

e-mail: n.volkovski@gmail.com

COMPARATIVE ANALYSIS OF CIVIL DEVELOPMENT SOCIETIES IN UKRAINE AND POLAND

Abstract

A comparative analysis of the processes of institutionalization of civil society in Ukraine and Poland was carried out. It was revealed that in the late 1980s and early 1990s, the situation with social and political movements in Ukraine and Poland was similar, but soon the situation began to undergo deep and significant distortions. At the same time, the thesis about the consequential nature of the revitalization/weakening of civic activity in connection with uneven economic development or decline of the national economy cannot withstand criticism, because there is a correlation here, and not a clear determination.

It was revealed that the significant differences between Ukraine and Poland that have developed over the past 30 years are caused not only by the economic reforms of the 1990s, but also by the dynamics of the activity of the non-governmental sector, which was often the driving force behind the reformation of post-socialist Poland with further movement and entry into the European Union in 2004. of the Union.

Highlighting the main features during the contextualization of both processes in the states allows us to talk about the set of factors and reasons that became the reasons for satisfactory or weakened movement and liveliness of civil initiatives. Based on objective data, it seems possible to recommend certain ways to improve the current state of affairs, or to break mediocre trends. All this together forms a powerful theoretical-methodological complex of practical direction, in which a clear necessity for modern Ukraine can be traced. During the active discussion about Euro integration and Atlantic aspirations, there is a direct need for a road map, which can be drawn up only if there is a base of empirical material, which is partially offered to us by the Republic of Poland.

Keywords: civil society, non-governmental sector, public movements, Ukraine, Poland, institutionalization, European integration.

Стаття надійшла до редакції 12.08.23

© Волківський М. А., 2023